

D†Áÿêß ÓóÔ†ÿÿÀÿ { | æç

ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ଓଡ଼ିଶାର ପାରମ୍ପରିକ ଝୋଟି ଓ ଚିତା ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ଭଣ୍ଡାର ଓ ଓଡ଼ିଆ ନାରୀର ପରିଚୟ । ଏହା ପଛରେ ଆମର ରହିମତ ସଂସ୍କୃତି ଲୁଚାଇଛି । ଚିତା ଓ ଝୋଟି ଆଜିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଝିଅବୋହୂମାନେ, ପରିବାର ଓ ସାହି ପଡ଼ିଶାର ବୟସ୍କା ନାରୀ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ମା’-ଜେଜେମା’ଙ୍କଠାରୁ ଚିତା ଓ ଝୋଟି ପକାଇବା ଶିଖିଥାନ୍ତି । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ନାରୀର ସଖି ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜ ମନର ଭାବକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିତା ତୁଳନାରେ ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଚିତାରେ ରହିଛି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରସାର ଅଧିକ । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ଓ ଅତ୍ୟଧୁନିକତାକୁ ଆମର ନାରୀପିଢ଼ି ଅନୁସରଣ କରୁଛନ୍ତି । ଫଳତଃ ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତିରେ ଝୋଟି-ଚିତାର ପରମ୍ପରା ଆଜି ଅଧୋପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଅବସ୍ଥାନମୁଖୀ । ଚିତା ନାରୀ ଶିକ୍ଷାର ମାଧ୍ୟମ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ଗାଣିତିକ, ଜ୍ୟାମିତିକ ଓ ସାମାଜିକ ସଙ୍କେତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥାଏ । ଝୋଟି ବା ଚିତା ତିନି ପ୍ରକାର ଯଥା- ପ୍ରାକୃତିକ, ଆଲଙ୍କାରିକ ଓ ଜ୍ୟାମିତିକ । ଫୁଲ, ଫଳ, ପତ୍ର, ଲତା, ପଶୁପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନକୁ ପ୍ରାକୃତିକ ଝୋଟି ବା ଚିତା କୁହାଯାଇଥାଏ । ସେହିପରି ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ,

ସ୍ୱସ୍ତିକ, ଧ୍ୱଜ, କଳସ ଓ ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରଭୃତି ଆଲଙ୍କାରିକ ମୁଦ୍ରାର ପ୍ରତୀକ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର, ତ୍ରିଭୁଜ ଓ ବୃତ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ଅଙ୍କନ ଜ୍ୟାମିତିକ ଝୋଟି ଚିତାର ନମୁନା ।

ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚଢ଼ିତ ପର୍ବ,

ପୁଷ୍ପପୁନି, କରମା, ଫଗୁ, ଶୀତଳଷଷ୍ଠୀ ଓ ନୂଆଖାଇ ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଝୋଟି ଚିତା ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗହ୍ମାପୂର୍ଣ୍ଣମୀ, ଦୋଳ, କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ, ରଜ, ରକ୍ଷା ପଞ୍ଚମୀ, ଖୁନ୍ତୁରୁକୁଣୀ, ରଥଯାତ୍ରା, ଦଶହରା, ଦୀପାବଳୀ, ପୁଥମାଷ୍ଟମୀ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା ଇତ୍ୟାଦି ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଝିଅ-ବୋହୂମାନେ ଘରେ, ଦାଣ୍ଡରେ, ଦୁଆରେ, କାନ୍ଥରେ, ଚଉରାମୂଳେ, ଏରୁ ଶିବନ୍ଧରେ, ଢିଙ୍କିଶାଳେ ଏବଂ ଓଷା କୋଠିରେ ଏହି ଝୋଟିଚିତା ଅଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହାବ୍ୟତୀତ ବିବାହ, ପୁଆଣି, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବ୍ରତ, ବିଭିନ୍ନ ଦେବାଦେବୀ ପୂଜା ଓ ଯାଗଯଜ୍ଞ ପାଳନ ସମୟରେ ଚିତା

ଅଙ୍କନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ବିବାହୋତ୍ସବରେ ଗାଁର କୁଳବଧୂ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ମଙ୍ଗୁଳା ଘରେ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନ ବିବାହ ବିଷୟକ ଚିତ୍ର ସବୁ କାନ୍ଥରେ ଆଙ୍କିଥାନ୍ତି । ଏକ ଚାରିକୋଣିଆ କୋଠି ଭିତରେ ବରକନ୍ୟା, ଦେବୀ, ସୁଆରୀ, ପାଲିଙ୍କି, କଜଳପାତି, ଗୁଆକାତି, ମୁକୁଟ ଓ ଯୋଡ଼ିମାଛ ପ୍ରଭୃତି ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ଭାଉ ଓ ଗେରୁ ମାଟିର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ସେମାନେ ଏହି ଚିତାକୁ ଖୁବ୍ ମନଛୁଆଁ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରିକି ଓଡ଼ିଆ ଘରର ଚଷାପୁଅ ହଳ

ଅନୁକୂଳ କରିବା, ବିହନ ଅନୁକୂଳ କରିବା ଓ ପୁଅ ଝିଅ ପରୀକ୍ଷା କିମ୍ବା ବାହାରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ ବସାଇବା ପାଇଁ ଝୋଟି ଓ ଚିତା ଆବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଯାଏ ।

ଝୋଟି ଓ ଚିତା ପକାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଘରଦ୍ୱାର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରାଯାଇ ଗାଈ ଗୋବରରେ ଲିପାପୋଛା କରାଯାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ରୋଗ ଜୀବାଣୁ ସବୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ପୁଣି ନିର୍ଜଳ ପରିବେଶ ଭିତରେ ଚିତା ପଡ଼ିଲେ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ବେଷ୍ଟନୀ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ଶୋଭନୀୟ ହୋଇଉଠେ । ଚିତା ପକାଇବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଅରୁଆ ଚାଉଳକୁ ବାଟି, ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ପାଣି ମିଶାଇ ପିଠଉ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ପିଠଉକୁ ଡାହାଣ ପାଖରେ ରଖି ଡାହାଣ ହାତର ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳି, ପରିଆଙ୍ଗୁଳି ଓ ବୁଢ଼ାଆଙ୍ଗୁଳିରୁ ଅତି ସହଜରେ ପିଠଉ ଧାରା ନିଗିଡ଼ି ଯାଏ ବୋଲି ଛୋଟ ଧଳା ସରୁ କନାଟିଏ ଦୁଇ ଆଙ୍ଗୁଠି ମଝିରେ ପିଠଉରେ ଭିଜେଇ ରଖାଯାଇଥାଏ । ଚିତା ପକାଇବାବେଳେ ଚାହିଦା ମୁତାବକ ପିଠଉ ଆଙ୍ଗୁଳି ମାଧ୍ୟମରେ ଝରି ଆସେ । ମାଟି ଘରର ମାଟିଆ ଚଟାଣ ଉପରେ ପିଠଉର ଏହି ଧୋବ ଫର୍ଦ୍ଦର ରେଖା ରୂପା ପରି ଝଟକି ଉଠେ । ଘର ମାଟିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ ପିଠଉର ଜଳୀୟ ଅଂଶ ଅତି ସହଜରେ ଶୁଖିଯାଏ ।

ଆଲିଙ୍ଗନ କଳା ହେଉଛି ସମତଳ କାଢ଼ କିମ୍ବା ଚଟାଣ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର । କାଢ଼ ଦେହରେ କେବଳ ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଚିତା ଅଙ୍କା ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଚଟାଣ ଉପରେ ଉଭୟ ମୁରୁଜ ଓ ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଝୋଟି ଅଙ୍କନ କରାଯାଏ । କାଢ଼ରେ ଓଡ଼ିଆ ଝିଅ-ବୋହୂମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ଧାନଶିସା ଓ ଧାନ କୋଠିର ଚିତ୍ର ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ପିଠଉକୁ ଡାହାଣ ଓ ବାମ ଆଡ଼କୁ ଏପରି ଭାବେ ଛିଞ୍ଚନ୍ତି ଯେ ଚିତାଟି ଠିକ୍ ଫଳନ୍ତା ଧାନଗଛ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଉପରେ ଡାହାଣ ହାତରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଠୋପା ଦେଇ ସେମାନେ ଚୁଲିଆ ପରି ଏହାକୁ ସଜାନ୍ତି । କାଢ଼ ଝୋଟିକୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ପାଇଁ ଢାଉ, କାଇମାଟି, ହାଲୁକା ଖଡ଼ି ପଥର ଓ ସେହି ଜାତୀୟ ନାଲି ଓ ହଳଦିଆ ପଥରକୁ ପାଣିରେ ଘୋରି ଚିତା ଉପଯୋଗୀ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହାବ୍ୟତୀତ କଳାରଙ୍ଗ ପାଇଁ କୋଇଲା ବା କାଠ କୋଇଲା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ଘରର କାଢ଼ ଚିତାକୁ ନେଇ ଉତ୍କଳୀୟ ଝିଅ-ବୋହୂଙ୍କ କାନ୍ଦଣାରେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ।

‘କାଢ଼ର ପିତୁଳି କାଢ଼େ ଲେଖିବି
ବାପ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ କେବେ ଦେଖିବି ଏ ନନା ।’

ବାହାଘର ସମୟରେ କାଢ଼ରେ ଯୋଡ଼ି ମାଛ ଚିତା ସରଳ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ସଙ୍କେତ ବହନ କରେ । ତେବେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ତୁଳନାରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଚିତାର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଝୋଟି ଚିତାର ପରମ୍ପରା ବିଲୋପ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କାଢ଼ ଚିତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କବିତାରେ ପରିବୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ‘ରସ କଲ୍ଲୋଳ’ରେ କୁବ୍ଜା ଯେତେବେଳେ ମୋକ୍ଷଦାତା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆଗମନ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ଗୃହର ଶୋଭାବର୍ଦ୍ଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାଢ଼ରେ ଚିତା ଅଙ୍କନ କରିଛି ।

‘କାଢ଼ମାନଙ୍କରେ ନାନା ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମା

କଥା ନ କହି ହସନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ବାମା ।’

ସେହିପରି ପଲ୍ଲୀକବି ନନ୍ଦ କିଶୋର ବଳଙ୍କ ‘ପଲ୍ଲୀଚିତ୍ର’ରେ କାଢ଼ ଚିତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଶ୍ ସୁଲଳିତ ।

‘ବଡ଼ଘର କୁମାରୀ ଦୁହିତା

ଦାଣ୍ଡ କାଢ଼େ ଲେଖିଛନ୍ତି ଚିତା

ପଦ୍ମବନ୍ଧ, ନାଗବନ୍ଧ ଆଦି କେତେ ଚିତ୍ର ବନ୍ଧ

ଅନ୍ତର୍ଲିପି, ବହିର୍ଲିପି, ଗୋମୁଦ୍ରାଦି ଛନ୍ଦ

ଶ୍ରୀରାମ-ରାବଣ, କୁରୁ-ପାଣ୍ଡବ ଦୃଶ୍ୟ ।’

ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେ ସରୁ ଚିତା ଅଙ୍କନର ପରମ୍ପରା ରହିଛି, ସେସବୁ ମଧ୍ୟରେ ମାର୍ଗଶିର ମାଣବସା ଗୁରୁବାର ଚିତାର ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରାଯାଏ । ଏହି ଦିନରେ ମା’ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ, ନିର୍ବିଶେଷରେ ଘରେ ଘରେ ବିଜେ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ପୂର୍ବଦିନରୁ ଘରଦ୍ୱାର ଲିପାପୋଛା କରି ଦାଣ୍ଡରୁ ଅଗଣା ଯାଏ, ସେଠାରୁ କୋଠି, ଠାକୁର ଘର, ଧାନ ଭାଡ଼ି, ଖନ୍ଦା ଏପରିକି ଘର ଚାରିପଟେ ଚିତା ପଡ଼ିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଦ ଓ ପଦ୍ମପୁଲ ଚିତା ପକାଇବାରେ ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀ ଅଦ୍ୱିତୀୟା । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପରି ପାଦଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଦା ବାହାରୁ ଘର ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ିବାର ଅର୍ଥ ଧନଧାନ୍ୟ ଓ ସୁଖସମୃଦ୍ଧିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଗୃହକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବନା ଆସେ । ପୁଣି ମାଣବସାରେ କାଢ଼ରେ ହାତଛଟା ଝୋଟି ଓ ତା’ ଉପରେ ତିନୋଟି ଚିପରେ ଥାପି ଥାପିକା କରନ୍ତି ମା’ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଘରେ ଧାନ କରନ୍ତି ବଢ଼ିବାର ସଂକେତ ବହନ କରିଥାଏ । ପଦ୍ମପୁଲରେ ମା’ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଅଧିକ ଶରଧା । ତେଣୁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ

ଚିତାର ପାଖେ ପାଖେ ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ମାଣବସା ଝୋଟି ସମ୍ପର୍କରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁରାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ –

‘ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଆଣି ଝୋଟି ଯେ ବାଟିବ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ପାଦପଦ୍ମ ଚିତା ଯେ କାଟିବ
ହୁଆ ମାଣରୁ ଗୋଟିଏ ଯତନେ ଅଣାଇ
ଧୋଇ ଧାଇଁ ଦେବ ତାକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ
ଅରୁଆ ଚାଉଳ ବାଟିଦେବ ତହିଁ ଚିତା
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ରରେ ତାକୁ କରିବ ଶୋଭିତା ।’

ବିଶିଷ୍ଟ କବି ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ ‘ସ୍ବାଗତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଉଷ’ କବିତାରେ ଅଛି–

‘ପିଠଉର ଝୋଟି ମେଡ଼ ପାଖେ ଲେଖୁ ସରସେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଘରଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜଇ ହରଷେ ।’

ଲୋକଗୀତ ସଂଗ୍ରାହକ ଡଃ କୁଞ୍ଜ ବିହାରୀ ଦାଶ ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଲୋକଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ଝିଅ-ବୋହୂଙ୍କର ଏହି ଝୋଟିଚିତା ତାଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରି ପକାଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ସାରସ୍ବତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ଘରର ସେହି ଉକ୍ତୁଷ୍ଟ ପରମ୍ପରା ନିଗିଡ଼ି ପଡ଼ିଛି –

‘କୁଆଁ ତାରା ତାକେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ କୁଆର
ତରବର ହୋଇ ଘରଣୀ ଲିପଇ ହୁଆର
ମୁରୁଜର ଫୁଲ ଦିଏ ସେ ଫୁଟାଇ
ଧାନ ଶିସାମାନ ଦିଏ ସେ ଲୋଟାଇ
ଚିତା ପାଦେ ପାଦ ପଡ଼ିବ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଆର
କୁଆଁ ତାରା ତାକେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ କୁଆର ।’

ଦଶହରାର ଅଷ୍ଟମୀଠାରୁ ଭୂଷା କାଠି ବା ବେଶାଚେରକୁ ସାମାନ୍ୟ ଛେଟି, ତା’ ସାହାଯ୍ୟରେ କାନ୍ଧରେ କଳସ, ଯୋଡ଼ି ମାଛ, ଫୁଲଗଛ କାମକୁଞ୍ଜର ଓ ନବଗୁଞ୍ଜର ପ୍ରଭୃତି ଚିତା ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ବାହାଘରବେଳେ ବୋହୂ ଶିବାଗୀରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇପିଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଇଁ ନଇଁ ହୋଇ ଶିଉଳି ଲିଖନ କରିଥାଏ । ଦୁଇ ହାତ ଦ୍ଵାରା ଆଶରେ ସେମାନେ ଏହି ଚିତା ଆଙ୍କି ଦେଇ ପିଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲାପରେ ସେଠାରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଥାଏ । ଏହି ଚିତା ଅଙ୍କନରେ ଗୃହ ପ୍ରବେଶ ସମୟରେ ନବବଧୂର କଳା କୌଶଳ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଏହି ପରମ୍ପରା ଅଭିପ୍ରେତ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଠା’ ପିଢ଼ା ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ଚିତା ପକାଇ ତା’ ଉପରେ ଥାଳି

ରଖିବା ଓ ପିଢ଼ା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଚିତା ପକାଇବା ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ଏସବୁ ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା ବହନ କରେ । ଏହାବ୍ୟତୀତ ଝିଅ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ଯେଉଁ ସବୁ ଭାର ହାଣ୍ଡି ପଠାଯାଏ, ସେଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିତା ପକାଇବାର ବିଧି ରହିଛି । ପୁଣି ଉଷୁଡ଼ା ହାଣ୍ଡିରେ ଯେଉଁ ଚିତା ପଡ଼ିବ, ତାହା ଫେଣି ସାକର ହାଣ୍ଡିରେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଝିଅର ଉଷୁଡ଼ା ହାଣ୍ଡିରେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଚିତା, ଫେଣି-ସାକର ହାଣ୍ଡିରେ ଦଧିନଉତି ଚିତା, ବଡ଼ି-ଜାଇ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁଞ୍ଜି ମାଛ ଚିତା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ହାଣ୍ଡିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୂନ୍ଦ ଦେବୀର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ପରମ୍ପରା ଚଳି ଆସୁଛି । ବିଶେଷତଃ ମାର୍ଗଶିର ଗୁରୁବାର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁବାରମାନଙ୍କରେ ମା’ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଚିତାଗୁଡ଼ିକ ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା– ଦଶମଣ୍ଡଳ ଚିତା (ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନରେ) ଲତାପଦ୍ମ ଚିତା (ଚାଉଳ ଡୋଲି ଓ ଧାନ ଅମାରରେ), ପଦ୍ମ ମରେଇ ଚିତା (ଧାନ ଘରମାନଙ୍କରେ), କଡ଼ ପଦ୍ମ ଚିତା (ଅଗଣା ମଝିରେ), ଧାନ ଘର ଚିତା (ଧାନ କୋଠି ତଳେ), ଶିଂସା ଧାନଗଦା ଚିତା (କାନ୍ଧରେ) ଓ କଳେଇପଦା ଚିତା (ଚାଷୀ ପରିବାରରେ) । ଚିତା ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍କଳରେ ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗର ମୁରୁଜ ପକାଇବାର ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ଚାଉଳ, କୋଇଲା, ସବୁଜ ପତ୍ର ଓ ହଳଦୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ମୁରୁଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମୟରେ ପକାଯାଇଥାଏ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଓଡ଼ିଆ ବିଧବା ନାରୀମାନେ ‘ରାଇଦାମୋଦର’ ବ୍ରତପାଳନ ବେଳେ ତୁଳସୀ ଚଉରାମୂଳେ ଏହି ମୁରୁଜ ପକାଇବାର ପରମ୍ପରା ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ରହ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଚିତା (ବିଶେଷ କରି ତେଲୁଗୁ) ପ୍ରଭାବିତ ଏବଂ ଏହାକୁ ଆଙ୍କିଲାବେଳେ ଝିଅ-ବୋହୂମାନେ ଜ୍ୟାମିତିକ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଝୋଟିକୁ ‘ଟୋପାଝୋଟି’ କହନ୍ତି । ବିନୁସହ ବିନ୍ଦୁ ଯୋଗ କରାଯାଇ ଏହି ଚିତା ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ନାଲି ରଙ୍ଗର ଗେରୁକୁ ପାଣିରେ ବତୁରେଇ କନା ପକାଇ ଭୂଇଁ ଓ କାନ୍ଧରେ ଲିପତି । ତାହା ଶୁଖିଗଲା ପରେ ସେଠାରେ ମିଳୁଥିବା ଖଡ଼ି ପଥର ଘୋରି, ସେଥିରେ ଅଙ୍କ ପାଣି ମିଶାଇ ଚିତା ଆଙ୍କନ୍ତି । ୨୨ରୁ ୧୧, ୧୫ରୁ ୮, ୯ରୁ ୪, ୭ରୁ ୪, ୧୩ରୁ ୭, ୧୯ରୁ ୧୦ ଓ ୧୭ରୁ ୯ଟି ଟୋପା ବା ବିନ୍ଦୁ ନେଇ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚିତା କରିଥାନ୍ତି । ତେବେ ଅନେକଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଏହି ଚିତା ଦିଆଯାଇଥିବା କିମ୍ବା ମୁରୁଜ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । କବାଟରେ ମଧ୍ୟ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳି ଥାପି ଏବଂ ଛଟାଚିତା ଅଙ୍କନ କରୁଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଆଦିବାସୀ ବା ବନବାସୀମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପୂଜା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୃଷିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଭୂତପ୍ରେତଙ୍କ ଭୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଲାଗି ଏବଂ ବିବାହ ଆଦି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କାନ୍ଧରେ ଓ କବାଟରେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରିଥାନ୍ତି । ବହୁ ସମୟରେ ତାହା ହଳଦୀ, ଲାଲ ଓ କୃଷ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଅନୁରଞ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଚିତ୍ରସବୁ ମଧ୍ୟରେ ହାତୀ, ବଳଦ, ମଣିଷ, ଶୁଆ, ମୟୂର ଓ ଝିଟିପିଟି ପ୍ରଧାନ । ପକ୍ଷୀରେ ମୟୂରର ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାବ୍ୟ ରୂପକୁ ସେମାନେ ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚିତାରେ ବନ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରତିଛବି ଫୁଟି ଉଠିଥାଏ ।

ତେବେ କାନ୍ଧରେ ଲେଖା ଚିତା, ଚଟାଣ ଚିତା, ମୁରୁଜ ଚିତା, ଭାରହାଣ୍ଡି, ପିଢ଼ା, କଳସ, କୋଠି, ପାନ ଥାଳିଆ ଓ ଚନ୍ଦନ ପେଡ଼ି ଚିତା ପ୍ରଭୃତିରେ ଓଡ଼ିଆ ପଲ୍ଲୀ ଅଞ୍ଚଳର ଝିଅବୋହୁମାନେ ଯେଉଁ କଳା ନୈପୁଣ୍ୟର ପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି, ତାହା କ'ଣ କେବେହେଲେ କୌଣସି ନିପୁଣ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କଠାରୁ ମିଳେ ? ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ପାରିବାରିକ ଚଳଣି ଓ ସମ୍ପର୍କ । ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଗୀତ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଆ ଚିତାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥାଏ ।

‘ଏ କୋଠା ନିପିନି, ସେ କୋଠା ନିପିନି

ନାଉ ଫୁଲେ ଦେଲି ଝୋଟି

ଶୋଇଲା ଶେଯରେ କଥା ନ କହୁଛ

ହୃଦୟ ଯାଉଛି ଫାଟି ।’

ଆଜି କିନ୍ତୁ ମଣିଷ, ଜୀବନକୁ ସୌଖୀନ ଭାବେ ବିଚାରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରତ । ଏବେକାର ସହରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଚିତା ପକାଇବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଛାଞ୍ଚମାନ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ କ’ଣ ଆମ ସଂସ୍କୃତିର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଆଶା କରାଯାଇପାରିବ ? ଆମେ କେବଳ ନିଜକୁ ହିଁ ଠକି ଚାଲିଛେ । ଯନ୍ତ୍ର ସଭ୍ୟତା ସହ ତାଳ ଦେଇ ଚାଲିବାକୁ ଅଭିଳାଷ ରଖି ଉତ୍କଳୀୟ ନାରୀ ନିଜର ନିଜସ୍ବ ସୃଜନଶୀଳତା ହରାଇ ବସୁଛି ।

ଜି.ଏ.ପୁଟ ନଂ-୪୯୩
ନିଳାଦ୍ରୀ ବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ବର

